

Aňzakly tomus: Badalga -18: Gala ot içinde

Category: Kitapcy, Taryhy proza

написано kitapcy | 23 январа, 2025

Aňzakly tomus: Badalga -18: Gala ot içinde GALA OT IÇİNDE

Asmandan yzly-yzyna inýän elhenç belany ilkinji gezek görýän sada halk birbada aňk-taňk boldy. Esasanam çagalar, aýal-gyzlar nämäniň-nämedigine düşünibilmän iki-baka elewreşdiler. Üstüne top oklary düşüp öýleriň ýumrulmagy, tümleriň çöwrülmegi, içindäkileriň goş-golamlary bilen bilelikde bölek-bölek bolup dik asmana sowrulmaglary, soňam her böleginiň bir ýere «patylaşyp» gaçmagy ilaty elhenç düşý görýäne dönderdi. Birdenem görlüp-eşidilmedik ber-başagaýlyk başlandy. Yzam tükeniksiz zir-zöwrançylyga, yzanda-çuwanlyga ýazdy. Düşen ýerini oýup-opuryp, wes-weýran edip baryan güýçli partlamalaryň nireden gelýändigini, nirä düşjekdigini bilmezlik halky hasam aljyratdy. Olar ir bahar bagana üçin soýuljak guzularyň dar agyl içre çar tarapa urnuşlary ýaly yzanda – çuwan bolşup, galanyň o çüňkünden bu çüňküne ylgaşladylar. Yzlaşdylar. Käbirleri bolsa, haýsy tarapa ýüzlense snaryad şol tarapda ýarylaýjak ýaly, hiç ýana-da gidibilmän, gazygynyň daşynda aýlanýan at deýin, bir duran ýerlerinde pyrlandylar durdular. Gojalar, aýallar, elleri çagaly gelinler ellerini asmana serişip: «Alla-a!.. Alla-a!» diýşip gygyryşdylar. Çagalar eneleriniň eteklerinden aslyşyp aglaşdylar. «Hyk-çok» edişip öýlerinden çykan gollary hasaly kempirler biri-birlerine tarap gybyrdyklaşyp bir üýşdüler, bir çaşdylar, ýüz-gözlerini ganda-ýaş edip ýanlaryna gelen agtyjaklaryny etekleriniň aşagynda gizlediler. Bir garry ene şol ýeri birneme howpsuzrakdyr öýden ýaly agtyklarynyň elinden tutup, ýap-ýaňyja içinden çykyp gaýdan öýüne tarap yöneldi. Girişleri ýalam öýleri bilen bilelikde dik asmana sowruldylar. Muny görüp beýleki kempirler topuň oky diňe öýleriň üstüne düşýändir öýtdüler we sozanda-guýruk bolşup galanyň ýalazyrak

ýerine tarap ýumlukdylar. Gelin-gyzlaryň bir bölegi bolsa iki-baka elewreşdiler-elewreşdiler-de näme üçindir Diňlidepä tarap ylgaşdylar. Diňlidepä ýetmänkäler öň ýanlarynda ýarylan snaryýaddan ürkübem: «Waýda-waý» bolşup arkan serpildiler. Şol tarapda-da bir snaryýad ýaryldy welin, haýsy tarapa gaçjaklaryny bilmän bir ýere üýşdiler-de, elleri bilen başlaryny tutup bir çugdam boldular duruberdiler. Üçünji snaryýad şol çugdamyň dik-depesinden indi. Entek durmuşyň gapysyndanam garamadyk, ýap-ýaňyja-da tez maral ýaly tisginişip duran ýaş gyzlar, ýaňy bir durmuşyň hözirini görüp ugran göwüsleri ýyly süýtden doly, çagalaryny bagyrlaryna basyşyp duran gelinler bir deemde guma garyldylar. Olaryň yz ýanyndan ylgaşlaşyp gelýän bir topbak gyz-gelinem hut şol ýagdaýa düşdi. Olaram edil, öňküler ýaly, aňňal oragyň dişine duçar bolan mekgejöwen palaçlary kimin, bir gez ýokary zyňyldylar-da, öňki gyzlaryň heniz ýylysam gitmedik ganlaryndan ýaňa ganjaryp duran topragyň üstüne paşyrdap döküldiler. Olaryň entek jan, teslim edibilmän, janhowuljyna gygyryşýan seslerini, ahy-nalalaryny göz görüp, gulak eşider ýaly däl. Bir çetde çalajan ýatan gelin bolsa kime diýýänini bilmese-de:

– Aýuw-w, jan doganlar! Goýuň diýiň şol kapyrlara! Beýtmesinler bizi-i! Hiç bolmanda çagalara bir rehimleri insin-ä... – diýip, jynssyz gygyrdy. Çalaja iňläbem jan berdi. Onuň nalasyny goh-galmagalyň derdinden ýaňa hiç kim eşitmese-de, Diňlidepä tarap höküdikleşip barýan eli hasaly gojalaryň iň yzdan agsaklap barýany eşitdi. Saklandy. Jesediň ýanyna bardy.

– Wah, wah, Oguldöndi gelin bu senmidiň asyl... – diýip, gurak-gurak ýuwdundy. Merhumyň gyňajynyň bir uýy bilen ýüzüni ýapdy. – Öýe düşeniňem-ä düýn-öňňüdi seň... Wah-wah-wah... Haý, gnbha pelek! Haý, gnnym duşman!.. – Birdenem goja gelinleriň leýs bolup ýatan maslyklaryna seredip kiçijik, hırja, reňki sargylt ýumrujagy bilen kükregine urup başlady. Hamsykdy. – Wah, wah, wah! Ýaňyja açylan güller! Entek agzam açylmadyk gunçalar! Hiý, beýle-de bir naýynsaplyk bormy? Hiý, beýle-de bir zalymlyk bolarmy? Eý, ulla! Sen näme, göreňokmy bu bolýan

işleri? Ýa ýeriňde-ýurduňda ýokmuň sen? – Şondan soň ol Diňlidepä tñrap ýegşerilişip barýan gojalaryň başga bir toplumyny saklady. – Aý, adamlar! Han-beglerden-ä indi gaýtmysym eden ýokdur welin, ýörüň, bolmasa özümiz baryp ýüz tutalyň şolara. Goýuň, diýeliň. Atmaň diýeliň. Iň bolmanda tüpeň atyň welin, top atmaň, diýeliň. Asly toprakdandyr şolaňam, erärler.

Şeý diýip, ol sözünüň jogabyna-da garaşman, galanyň günbatar derwezesine, top oklarynyň gelýän ugruna tarap indi öňküsi ýaly agsaklabam däl-de, towsaklap ugrady. Hamsygyşyp duran beýleki gojalaram, «hasda-has» bolşup onuň yzyna düşdüler. «Waý, kyýamat gopdy! Waý, işimiz gaýtdy!» diýşip, onda-munda gan eňreşip, ellerini öwsüşip ýören aýallaram olara goşuldylar.

Galany goraýjylaram, urşa gözegçilik edip ýörüşlerine diwarlaryň üstünde, kä düýbünde, käte Diňlidepäniň üstünde görüňän Gurbanmyrat işan, Kerimberdi işan, Berdimyrat han dagam, çar tarapa at salşyp ýören Orazmämet han, Hanmämet atalyk, Gulbatyr serdar dagnm birbada olaryň nirä, näme maksat bilen barýandyklaryndan bihabar galdylar. Asla bu berbaşagaýlygyň içinde kimiň näme iş bilen nirä, näme üçin barýanyny bilmek mümkinem däl. Ony biljek bolýanam ýok. Her kim düşünjesine görä, öňünden gepleşilip goýulşy ýaly, öz etmeli işiniň ugrunda ylgap ýören bolmaly.

Içiniň ähli ýaşaýjysy bilen birlikde çepbesine çöwrülen, tärimdir-uklary çagşaşyp, burugsaşyp ýatan öýleriň, her ädimde diýen ýaly duş gelýän adam läşleriniň arasy bilen itenekdeçomanak bolşup barýan gojalar welin, han-beglerden, serdarlardan bidin, uly maslahatyň gelen netijesiniň garşysyna gidip barýandyklaryny asla kellelerine-de getirenoklar. Olaryň aňlarynda bu wagt ýekeje pikir bar: her zat etmeli welin gyrgynçylygy togtatmaly. Iň bolmnda urşuň usulyňy üýtgetdirmeli. Ýogsam, halk bu boluşda ýeňse-hä däl, hatda ýeňlişe-de ýetip bilmez. Barysy ýer bilen ýegsan bolar. Ýagdaý şu gidişine gitse, goşun ýene-de iki günden içinde adam jesetlerinden başga janly-jemende galmadyk boş gala girer. Şu niýet bilen ylgaşlaşyp barýan gojalar derwezeden başly-

barat, yrgyldaşyp çykdylar-da, iki ellerinem ýakary galdyryp:
– Ama-an!!!... Ama-an!!!.. – diýşip, goşuna tarap ysgynsyz sesleri bilen jynssyz gygyryşdylar.

Gojalaryň öňüne düşüp gaýdan ýaşulyynyň jowur ak köýnegini çykaryp, dik-depesinde galgatmagy bilen, beýigiň üstünde duran Lomakin atyşygy bes etmekligi buýurdy. Top sesleri tapba kesildi. Ýaşuly öňe çykdy-da, gyryljak, naýynjar sesi bilen:

– Baýarlar! Top atmaň! Biz boýun egýäs! – diýip gygyrdy.

Onuň sözlerini generala terjime etdiler. Hamala urşuň togtadylmagyna gynanýan ýaly Lomakin bir salym sesini çykarman, böwrüni diňläp durdy-da, tutuksy ses bilen:

– Boýun egýän bolsalar baştutanlary gelsin – diýdi.

Oňa çenli diwaryň üstündäki ýigitlerem nämäniň nämedigine düşündiler-de, gojalara tarap ýumruklaryny düwşüp gygyryşdylar, erbet-erbet sögünişdiler, hiç hili egilşigiň bolmajakdygynyň, söweşiň dowam etdiriljekdiginiň alamaty hökmünde ýalaňaç gylyçlaryny depelerinde bulaýlaşdylar. Onuň bilenem kanagatlanman, ylgaşlap aşak düşdüler-de, hemmesini bilelikde öňlerine salyp, südenekleşdirip alyp gitdiler. Eltip gala saldylar. Olary derwezäniň iç ýüzünde galdyryp, gojalar bilen deňine dyzaşyp duran aýallary galanyň demirgazyk çüňküne tarap kowdular. Sypaýyçylyk bilen olara-da käýindiler. «Baryň, özüňize buýrulan iş bilen boluň, goşulmasyz ýere sokulmaň» diýdiler. Henizem öz talaplaryny gaýtalaşyp uly goh turzup duran gojalary eýýämhaçan at derledip ýetip gelen Berdimyrat hanyň öňüne tarap itekleşdirdiler. Oňa çenli Gurbanmyrat işan, Kerimberdi işan, we hersi öz bellenen ýerlerinde, ýigitlerine ýolbaşçylyk edip ýören beýleki batyrlardyr-serdarlaram at segredişip gkldiler. Ýüzüni kese sowup, bokurdagyny «harladyp» bir ýerden Garly gaýşagam peýda boldy. Ol özüni saklap bilmän, duranlaryň daşyndan birnäçe gezek aýlandy. Gojalara gyýa-gyýa seretdi. Dişini gyjady. Ýaşulylardan öňürti bir zat diýmekden zordan saklandy.

Diwardan düşüp gojalary gala salan ýigitler ekabyrlara bolan işi düşündirdiler. Kerimberdi işan özüni parahat saklap durşuna gojalara ýüzlendi.

– Ýeri, bu näme etdigiňiz boldy? Kim sizden şeýdiň diýip haýys

etdi.

Agsak goja ýene-de öňe saýlandy.

– Beýtmekligi bizden ýagdaý haýyş etdi. Has dogrusy talap etdi. Bigünä adamlaryň nähak dökülýän ganlary, ýaş maşgalalaryň ardurja gidip duran ruhy-janlary talap etdi. Sebäbi, siziň munyňyz uruş däl, Kerimberdi, gyrgynçylyk. Bizem köp gowgalary başdan geçiripdik, ýöne, bular ýaly ahwalaty görmedik. – Goja saňnyldap duran horja elini galanyň içine tarap aýlap goýberdi. – Suw içim salymyň içinde gassaphana dönd-ä myň içi. Tekäň tohmuny tüketmejek bolsaňyz çykyň-da, ýaraşyň! Urşy bes ediň!

Häliden bäre bir zat diýjek bolup, çemelenip, çemini tapman duran Gurbanmyrat işan tolgunmakdan ýaña sesini, daýaw göwresini ondanam beter sandyradyp zordan gepledi.

– Söweş gurbansyz bolýan däldir, Pirli.

– Ony bizem bilýäs. Bizem şu ýaşymyzy heleýlerimiziň etegine bukulyp geçiremizok. Çapandyrysan, çapylandyrysam. Başa näme gelse özümüz görendiris. Beýdip halky gyrgyna beren däldiris, munda welin, uruşýandan uruşmaýan köp gyrylýa. Iň bolmanda ýesir beriň bulary şolaryň eline, ölmän galsalar ahyr bir gün çykarlar bir ýerden. Ýa-da baryňyz daşary çykyň-da açyk meýdanda urşuň. Beýdip, gala bukulyp ýalandan watançysyraşmaň-da, çagalaryňyzy, aýallaryňyzy, ata-eneleriňizi duşmanyň öňünden çykyp goraň.

Pürli aga diýilýän ýaşuly şeý diýenden Garly gaýşyk gylyjjyny syrды-da leňneç ýaly ýanyň ýöräp şoňa tarap omzady.

– Häý, binamys doganyňy s...keýin – diýip, ýaşulynyň üstüne topuldy. Kerimberdi işanyň daýaw göwresi onuň öňüni kesdi. Ýöne, Garly gaýşak oňa baş bermedi. Diňe Orazmämet handyr-Gurbanmyrat işanyň ara düşmegi bilen ol pyçaga gelen düýe ýaly «bar-bar» bagyryp yza çekildi. Gylyjjyny gynyna saldy. Ýöne, köşeşmedi. – Seni indi öz elim bilen kerçemesem bolmaz, dönük doganyňy s...keýin – diýip, birsyhly Pirli aga tarap ümzük atdy durdy. Ol diňe Gurbanmyrat işan sesine bat berip:

– Ahow, Garly! Bu nätdigiň boldy bi, ulyňy-uly bilmän, kiçini-kiçi bilmän, birtopar abraýly adamlaryň ýanynda porsap, özüňi öňe atyp dursuň. Aslynda-ha seniň şu bolşuň türkmençilikden

çen tutsak Pirlı dagynyň şu eden işindenem gabahatdyr –diýmegi bilen köşeşdi. Azm urmasyny goýdy.

Ýöne, Pirlı aga barybir Garly gaýşagyň ýaňky sözünü jogapsyz goýmady.

– Kerçejek bolsaň ho-onha, daşarda kerçär ýaly kelle kân. Özlerem negözel çyparja kelleler. Men bolsam sen ýaly dili bilen, onda-da biri-biriniň kellesini kerçejek bolup dyzaşýan öýe batyrlaryň däl-de, uruşmaýan halkyň gürrüňini edýän. Şolaryň gyrlyp gutararyndan gorkýan. Aýallaryňyzy, çagalaryňyzy gyrdyryp alan ýeňşiňiz kime gerek? Onam siz ýa aljakdan ýa almajakdan... onsoňam bilip goý... Men... Men... Men däl-de, kim halky şu galaň içine ýygnan bolsa şol dönükdir... sen özüň dönüksiň... Seniň ýalylar dönükdirler...

– Biz indi şu ýola düşdük, Pirlı – diýip, Kerimberdi işan henizem şol bir parahat äheňini bozman söze başlady. – Gala girmekligi halkyň özi maslahat etdi. Uruşmaly diýen karara gelenem şol. Üstesine ol antam içdi. Indi ol ýeňse-de, ýeňilse-de, gyrsa-da, gyrylsa-da urşaýmaly. Başga ýol ýok. Sen, halk gyrylýa. ýigitler urşanok, diýýäň. Emma bu ýalan. Ynanmasaň baryp-da mergenleriň garymyny göräý. Diwarlaryň düýbüne seredäý. – Kerimberdi işan uludan demini aldy. – Elbetde, ýagdaý ýaman. Ýöne, her zadyň öz düzgüni ba. Urşa ýolbaşçylyk edip ýören adamlar barka siziň beýdip ýörmäňiz bolanok. Ýaraşyk etmelem bolsa urşy dowam etdirmelem bolsa meseläni şolar çözmeli. Taryhy proza